

Rüfət Zəbioğlunun satira yaradıcılığı

Elmira Babayeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: elmirababayeva0791@gmail.com

Annotasiya. Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının 60-cı illər nəslinə mənsub olan Rüfət Zəbioğlunun satirik poeziyası tədqiqatə cəlb edilir. Ədəbiyyatımızda böyük təkamül yolu keçən satira janrı XX əsrin əvvəllərində Mirzə Ələkbər Sabirin, bütövlükdə, mollanəsrəddinçilərin yaradıcılığında tamamilə yeni bir status qazanmışdır. Şübhəsiz, “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin satirada yaratdığı qeyri-adi üslub, ifadə tərz, forma və məzmun yeniliyi satirik poeziyamızın sonrakı mərhələsinə güclü təsir göstərmiş və ədəbiyyatımızda satira janrının inkişafına təkan vermişdir. 60-cı illərdə ədəbiyyata gələn yeni qüvvələr arasında Rüfət Zəbioğlu öz dəsti-xətti, orijinal üslubu ilə satirik poeziyamızda seçilən imzalardan biri olmuşdur. Şairin zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığında lirik mahiyyətli şeirləri ilə yanaşı, satirik şeirləri də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Rüfət Zəbioğlunun müxtəlif mövzuda qələmə aldığı satiralarında cəmiyyətdəki daxili və mənəvi aşınmalar, rüşvətxorluq, əliayrılıq, vəzifəpərəstlik, pulgürlük, ədalətsizlik, biganəlik kimi mənfi halların ifşası mühüm yer tutur. Tədqiqatda bütün bu məsələlərin təhlilinə geniş yer verilmişdir.

Bununla yanaşı, məqalədə Rüfət Zəbioğlu yaradıcılığının satirik ədəbiyyatımızın sonrakı inkişafına təsiri və çağdaş dövrümüz üçün aktuallığı diqqət mərkəzində saxlanılır.

Açar sözlər: Azərbaycan ədəbiyyatı, Rüfət Zəbioğlu, 60-cı illər satirik poeziyası, parodiya, klassik ənənə, folklor örnəkləri

Satirical creativity of Rufat Zabioglu

Elmira Babayeva

Doctor of Philosophy in Philology

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: elmirababayeva0791@gmail.com

Abstract. In the article, the satirical poetry by Rufat Zabioglu, a representative of the 60s generation in the Azerbaijani literature, is involved in the study. The genre of satire, having passed a long path of evolution in our literature, gained a completely new status at the beginning of the 20th century in the creative work of M.A.Sabir and in general of the Mollanaseddinist writers. Undoubtedly, unusual style, way of expression, novelty of form and content in the genre of satire created by the Molla Nasreddin literary school, had a strong influence on the subsequent period of satirical poetry and contributed to the development of this genre in our literature. Among the new representatives that appeared in the literature in the 60s, Rufat Zabioglu, with his unique style, took a special place in our satirical poetry. In the rich and multifaceted work of Rufat Zabioglu, in addition to his lyrical poems, a significant place is occupied by satiric poems on various topics, which denounce internal and moral vices, bribery, embezzlement, greed, self-interest, ambition,

vanity, injustice, indifference in society. In the study, a significant place is given to the analysis of these issues.

In addition, the focus of the article is on the influence of Rufat Zabioglu's work on the further development of our satirical literature and its relevance in present.

Keywords: Azerbaijani literature, Rufat Zabioglu, satirical poetry of 60s, parody, classic tradition, folk samples

Giriş / Introduction

60-cı illər Azərbaycan ədəbiyyatında çoxşaxəli və zəngin yaradıcılığı ilə seçilən Rüşət Zəbioğlu lirik, satirik və uşaq şeirlərinin müəllifi kimi tanınan, oxunan və sevilən şairlərimizdən biridir. Şairin müxtəlif mövzularda qələmə aldığı şeirlərinin əsas leytmotivini, ana xəttini vətən məhəbbətinin müqəddəsliyi, bütövlüyü və ülviliyi təşkil edir. Rüşət Zəbioğlunun saf və təmənnaş Azərbaycan sevgisi onun poeziyasının zirvəsində dayanır və sonsuzluğa qədər da-

vam edir. "Vətən son mənzildir, Vətən ilk beşik" – deyən şair öz sələflərinin yolu ilə gedərək bütün varlığı ilə qəlbən bağlı olduğu Azərbaycanı yüksək poetikliklə tərənnüm edir:

*Biz övlad vətənik, o ana vətən.
O bizə vətəndir, biz ona vətən.
Vətən son mənzildir, vətən ilk beşik,
Onsuz nə sevmişik, nə sevilmişik.*

Əsas hissə / Main Part

Rüşət Zəbioğlunun istər lirik, istərsə də satirik səpkidə qələmə aldığı şeirlərinin əsasında məhz şairin vətən sevgisi dayanır. Şairin yaradıcılığında satirik şeirlərin mühüm yer tutmasının başlıca səbəbi vətəndaşı olduğu cəmiyyətdə gördüyü, müşahidə etdiyi çatışmazlıqlar, ədalətsizliklər, qanun pozuntuları və digər nöqsanlarla izah oluna bilər. Əlbəttə, satirik gülüşü yarıdan həyatın sosial-mənəvi reallıqlarıdır. Tarixin bütün mərhələlərində sənətkarlar mühit, ictimai formasiya arasında münasibətlər, baş verən hadisələrə şair, ədib baxışı özünütənqidi şeirlərdə, satirik üslubda yazılan bədii örnəklərdə daha qabarıq şəkildə göstərmişdir. Tənqidi-satirik şeirlər həmişə xalqın mövqeyindən çıxış etmiş, cəmiyyət həyatının qayğılarından, insanların şəxsi qarşı münasibətindən doğulmuşdur. Məhz Rüşət Zəbioğlunun satirik poeziyasında da dövrədən, zamanədən, cəmiyyət hadisələrindən hər cür narazılıq motivlərini görmək mümkündür.

R.Zəbioğlunun rəngarəng yaradıcılığını özündə ehtiva edən, müxtəlif mövzulu şeirlərinin toplandığı "Səsə məni" adlı ilk şeir kitabı

1960-cı ildə çapdan çıxmışdır. Sonralar müəllifinə şöhrət qazandıran "Zirvədən-zirvəyə" (1963), "Yollara duman çöküb" (1970), "İlk beşik" (1971), "Təbəssüm" (1975), "Sirr, möcüzəm" (1978), "Ayselim" (1983), "Kainatla üz-üzə" (1983) kitabları işıq üzünə görmüşdür.

Rüşət Zəbioğlu yaradıcılığında onun müxtəlif mövzuda qələmə aldığı lirik səpkili şeirləri ilə yanaşı, müəllifini oxuculara daha yaxından tanıdıran və sevdirən satirik şeirləri də mühüm yer tutur. Akademik Bəkir Nəbiyev Rüşət Zəbioğlu yaradıcılığının əsas istiqamətlərindən biri olan və ədəbi fəaliyyətində önəmli yer tutan satirik şeirlərinin özünəməxsus cəhətlərindən bəhs edərkən yazır: "... Sovet imperiyasının tüğyan etdiyi bir zamanda fəaliyyət göstərən şair tək-cə tərənnüm ruhlu şeirlər ilə kifayətlənə bilmirdi. Bütün ətrafda baş verən hadisələr içərisində çox ciddi qüsurlar, çox naqis adamlar, əli-ayrılar, rüşvətxorlar elə baş alıb gedirdilər ki, Rüşət Zəbioğlu bunların yanından elə-belə saymazyana bir şair kimi keçib gedə bilməzdi. Ona görə də bütün bunlardan tüğyana gəlir, öz etiraz səsini satirik şeirlərində ucaldırdı. Doğrudur,

o zamanlar satirik şeirlər yazmaq, xüsusən də onu çap etdirmək elə də asan deyildi. Buna görə də R.Zəbioğlu bir sıra ciddi müqavimətlərə rast gəlirdi. Lakin o, bütün bunlara baxmayaraq, öz yaradıcılıq bağlılığını qoruyub saxlayırdı, xüsusən rüşvətxorluğu özünün amansız atış hədəflərindən birinə çevirməyi bacarırdı" [1].

Şairin yaradıcılığında satirik və yumoristik məqama diqqət çəkən Qafar Əsgərzadə yazır: "Dərin yumor hissi şairi səciyyələndirən keyfiyyətlərdən idi. Hətta satirik şeirlərində bu yumoru sevməmək mümkün deyil. O, yumorla, kəskin satirik ifadə tərzii ilə mənfi ünsürləri qamçılıyırdı. Təbii ki, R.Zəbioğlu bu qəbil əsərlərində M.Ə.Sabir, C.Cabbarlı, S.Rüstəm, M.Rahim ənənələrindən məharətlə istifadə edə bilib" [5]. Şairin "Tiplər tanıyıram", "Müsbət-namə", "Surtığam", "Əlin cibində olsun", "Mənim əlimdir", "Mürdəşir yusun", "Mənzilbaz", "Düzənlən zad deyiləm" və başqa satirik şeirlərində vətəndaşı olduğu cəmiyyətin çeşid-çeşid obrazlar qalereyasını, mənfi tiplərini, personajlar aləmini görə bilirlik. R.Zəbioğlunun pul hərislərinin ifşasına həsr etdiyi "Budu, bu" şeiri xüsusilə maraq doğurur". Şairin "pulgirin dilindən" səsləndirdiyi "Budu, bu" satirasında haram yolla var-dövlət, sərvət toplayanlar, xalq əmlakını çapıb-talayınlar ifşa edilir, eyni zamanda pulun cəmiyyətdəki pozucu rolu tipin öz danışıq aktı vasitəsilə tənqid hədəfinə çevrilir:

*Tağ atıb pul zoruna cibdə badımcan yetişir,
Pul üçün düşmənlər olur qardaşa qardaş, didişir,
Əlimə pul gələcəkdir, qağa, ovcum gicişir,
Nə gözəl şeydi bu pul, hər şeyə imkan*

budu, bu.

*Nədi pul? Müllək, maşın, tazə kəsilmiş əl əti,
Sənə pul göstərərəm Yalta bilərsən Ələti,
Pula qeyrət deyən zərrəcə yoxdur qələti.*

Professor Xəlil Əlimirzəyev yazır: "Bədii gülüş satira və yumor kimi növlərə bölünür. Bunlar tənqidin xarakterinə və mahiyyətinə görə bir-birindən ayrılırlar da, hər ikisi insanların intibahına, mənəvi təkamülünə xidmət edən vahid estetik məramı xidmət edir. Satira ifşaçı, tənqidi gülüşün kəskin və yüksək növüdür. Onun kinayə, sarkazm (öldürücü gülüş), məsxərə, rişxənd, ələsalma və s. kimi müxtəlif forma-

ları vardır. Sənətkarlar inkişafa, tərəqqiyə mane olan cəhətlərə, zehni-mənəvi geriliyə rəvac verən ictimai bəlaləri, əxlaqi qəbahətləri tənqid edərkən satiradan, onun yüksək forması sayılan ifşaçı gülüşdən daha çox istifadə edirlər" [3, s.375]. Bu mənada Rüşət Zəbioğlu "Budu, bu" satirasının əsas tənqid hədəfinin xarakterini açarkən məhz "ifşaçı gülüşdən" məharətlə yararlanmışdır. Satirada şairin mənfi personaj-mənsəbpərəst ata obrazı cəmiyyətdə mənəvi-əxlaqi dəyərlərini itirən, özünün yanlış tərbiyə üsulu və lazımsız tövsiyələri ilə övladını və onun timsalında gənc nəslin beynini korlayan satirik bir tip kimi ikrah hissi doğurur:

*Nə gərəkdir gündə gedib çirkli dənizdə üzəsən,
Pul içində üz, oğul, üzməli ümmən budu, bu.
Hər işin əvvəli-pul, ortası-puldur, sonu - pul.
İtirib siqlətni yüz qram eylər tonu pul,
Nə sağalmaz mərazin olsa sağaldar onu pul,
Pula aç dərini sən, dərində loğman budu, bu.*

Rüşət Zəbioğlunun poeziyası öz gücünü zəngin və çoxəsrlik klassik Şərqişeyrindən və Azərbaycan xalqının minilliklər boyu yaratdığı və əsrdən-əsrə, nəsilən-nəslə ötürərək çağdaş dövrümüzdə çatdırdığı bulaq kimi çağlayan, saf, təmiz, bülür kimi dırduru folklor örnəklərindən almışdır. Bu mənada şairin "Budu, bu" satirası diqqəti cəlb edir. Satirada şair klassik şeirlərimizdə çox işlənən izafət tərkiblərindən istifadə etməklə obrazın mənfi çalarla yüklənmiş portretini və mənəvi eybəcərliyini real cizgilərlə açıq göstərir:

*Adı məşhəri-cahan, afəti-dövrən budu, bu,
Nə ki məşhəri-cahan, ruh, bədən, can budu, bu,
Mənə canımdan əziz sevgili canan budu, bu!*

Pulu canından da çox sevən satirik tipin etirazları onun mənəvi cılızlığını, daxili puçluğunu, qeyri-insani duyğularla yaşadığını göstərən, nifrət dolu varlığını ifşa edən xoşagəlməz məqamlardır.

Rüşət Zəbioğlu Füzuli yaradıcılığından bir fon kimi yararlanaraq, şairin məşhur "Məndə Məcnundan füzun aşılıq istedadı var" mısrası ilə başlanan qəzəlinə parodiya şəkildə qələmə aldığı "Diplomum" satirasında elmsiz alimin

saxta yollarla, rüsvətə diplom almasını sarkastik bir şəkildə tənqid hədəfinə çevirir:

*Məndə alimdən füzun alverçi istedadı var,
İxtirasız, kəşfsiz alimliyən öz dadı var.
Doğrudan da hər kəsin dünyada bir ustadı var,
Ruhuna Ustadımın yüz dəfə rəhmət, diplomum,
Elmsiz alim! Qiyamətdir, qiyamət, diplomum.*

Şeirdə Azərbaycan elminə, alim adına xələf götürən, rüsvətə aldığı diplomla istədiyi mənəbə, şöhrətə, var-dövlətə çatan yalançı, başabələ və üzəndənraq "alimlər" tənqid olunur:

*Xərc çəkib aldım səni, verdim fəqət vicdanımı,
Gəzdirirsən "Volqa" da min naz ilə cananı, mən,
Elmdən zəhləm gedirdi, rahat etdim canımı,
Ol salamət ki, olum mən də salamət, diplomum,
Elmsiz alim! Qiyamətdir, qiyamət, diplomum!*

Şairin "Dayımdır mənim" satirasında əsl elm adamı ilə yalançı alimlər qarşılaşdırılır. Haram yolla çoxlu pula sahib olan mənəbəpərəstlərlə halal qazanc sahibləri – müəllimlər, alimlər paralellər əsasında müqayisə edilir. Bu mövzulu satiralarda öz sərvəti ilə öyünənlər cəmiyyətin düşünən beyni olan alimə, müəllimə ikrah hissilə, yuxarıdan aşağıya baxır. Şair bu qeyri-tənəsüblüyü, paradoksalıqı mənəviyyəti kasad olan antipodun dilindən səsləndirərək onu tənqid hədəfinə çevirir:

*Nənəm molla olub, dədəm azançı,
Dolsun yalançının qarnına sancı.
Müəllim qonşum var, aylıq qazançı
Gündəlik qismətim, payımdır mənim.*

*Girmərəm altına hər ağır yükün,
Qırxaram başını, cücərməz tükün.
Alim kastyumundan geymişdi o gün,
Yazıq elə bilib tayımdır mənim.*

Şair cəmiyyətdə ziyalıya bu cür həqirənə, sosial baxışın olduqca qüsurlu, bağışlanmaz bir tendensiya olduğunu çox böyük narahatlıqla yazıb göstərir və insanları belə mənfi hallardan ibarət götürməyə, nəticə çıxarmağa səsləyir. Əsər də satirik obraz zahirən sanki ona aid olmayana gəlsə də, daxilən bu situasiyada özünü görmüş,

cəmiyyətdə tutduğu eybəcər mövqeyi, bir insan olaraq eybəcər siması satıra aynasında tipin özünü nümayiş etdirmişdir". Məlumdur ki, satıra müəllifinin satiraya tutulan hədəfdən çox yüksəkdə durmasını tələb edir. Tənqidi gülüş o zaman müvəffəqiyyətlə səslənir ki, gülən adam mənəvi cəhətdən yüksəkdə, gülüş hədəfi isə mənəvi cəhətdən alçaq adamlar olurlar" [4, s.146].

Şairin "Qalmışam", "Dayımdır mənim", "Sən öl", "Dağılıb xanimanım", "Səndə nə var?", "Ona de", "Nə sözlün var", "Düşə bilmirəm", "Başın haqqı", "Sorus" kimi satirik şeirlərində əliyərilər, tamahkarlar, rüsvətxorlar, vəzifəpərəstlər, yaltaqlar, riyakarlar və başqa mənfi tiplər kəskin satirik ittihamlarla üz-üzə qalır:

*Bağına çəpər çəkib:
"Yaratdım, qurdum" deyən,
Ailəsinə "xalqım",
Evinə: "yurdum" deyən,
İftixarla: dağtdım",
Faxr ilə "qurdum" deyən,
Qohumuna, dostuna:
"Öz itim-qurdum" deyən
Tiplər tanıyıram mən.*

Rüfət Zəbioğlunun poeziyası öz rüşəsinə, şəhdini klassik ədəbiyyatımızla yanaşı, həm də zəngin folklor örnəklərindən almışdır. Şair xalq ədəbiyyatının lirik janrlarından sənətkarlıqla yararlanaraq satirik parodiyalar yaratmışdır. Xüsusilə də, şairin xalq mahnılarının motivlərindən istifadə yolu ilə yazdığı, yeni forma, məzmun və ideya ilə zənginləşdirdiyi satiraları cəmiyyətdəki neqativ halların ifşasında mühüm rol oynayır. Bu baxımdan şairin "Bəri bax" satirası daha çox diqqəti cəlb edir. Şairin xalq mahnısının oynaq ritmindən bəhrələnməyə şairin vəzn və qafiyə düzülüşündə yaratdığı sistemlilik, ardıcılıq satiraya dinamiklik gətirmişdir:

*Karxanadan daş gəlir, ay bəri bax, bəri bax,
Daş mənə daş-baş gəlir, ay bəri bax, bəri bax,
Yoxlanılır işlərim, ay bəri bax, bəri bax,
İşim mənə yaş gəlir, ay bəri bax, bəri bax.*

Şair öz var-dövləti, haram yolla əldə etdiyi pullarının çoxluğu ilə öyünən antipodun mənfi xarakterini, satirik portretini məhərətə yaradır. Sabir satiralarının forma və struktur özəlliyindən, ifadə tərzindən və təqdim etmə üsulundan istifadə yolu ilə tipin öz dili ilə özünü ifşa metodunu seçir:

*Pullarımın yox sanı, ay bəri bax, bəri bax,
Beş yüzə vur doxsanı, ay bəri bax, bəri bax,
Kimdə bu məbləğ ola, ay bəri bax, bəri bax,
Xoş görünər nöqsanı, ay bəri bax, bəri bax.*

Şair satirana ibrətamiz bir sonluqla tamamlayır. Xalqın sərvətini talayan, öz nəfsinin qurbanına çevrilərək haqq-ədalət qarşısında dayanmayan bu tamahkar, əliyəri, pulgir, xəbis bir varlıq tərəfdiyi əməllərin cəzasını çəkir və ağır ittihamla üz-üzə qalır:

*Tutulmuşam, ağlama, ay bəri bax, bəri bax.
Qonşudadır bağlama, ay bəri bax, bəri bax,
Apar atəngildə qoy, ay bəri bax, bəri bax,
Qonşuya bel bağlama, ay bəri bax, bəri bax.*

Şairin "Bəri bax" satirasının "qəhrəmanı"nın aqibəti necə olmuşdursa, "Ay Lələ" şeirinin də tənqid hədəfinin taleyi həmin dolanbaclardan keçmişdir. Dəmir barmaqqlıqlar arasında çürüyən insan öz tamahkarlığı, rüsvətxorluğunun acı nəticələrini yaşayır. Ağrınlı həyat yaşayan personajın aqibəti ikinci şəxsin dilindən təəssüf hissilə, yana-yana izhar olunur:

*Vəfasızmış bu dünyanın sərvəti,
Yazıb getdin alacağın rüşvəti,
Gecə keçər, hamı yatar, xələvəti
Daftərini varaqqlaram, ay Lələ,
Sən ağlama, mən ağlaram, ay Lələ!*

Şairin "Nizamiyə nəzirə" epigrafi ilə yazdığı "Sənsiz" satirası şairin eyniadlı qəzəlinə nəzirə şəklində qələmə alınmışdır. Nizami yaradıcılığında bir fon kimi yararlanılan müəllif bu satirasında da rüsvətxorluğun cəmiyyətdə dərin kök saldığını, böyük fəlakətlərə yol açdığını satirik obrazın öz dili ilə açıb göstərir:

*"Hər gecəm oldu kədər, qüssə, fəlakət sənsiz",
Başıma gözləmədən gəldi müsibət sənsiz.
www.phil-art.journal.az*

*Qızıqıb rüşvət alan yerdə tutuldum, getdim,
Almayaydım onu kaş sağ-səlamət sənsiz.*

Rüfət Zəbioğlu satirik yaradıcılığında klassiklərin zəngin irsinə dönə-dönə müraciət edir, onların tükənməz söz xəzinəsindən yerli-yerində, məqamında bəhrələnilir, dil-üslub, ədəbi priyom və bədii üslubundan yaradıcı şəkildə istifadə edir, bəzən isə onların adını da şeirdə hörmətlə xatırlayır. Bu baxımdan şairin "Düzələn-zad deyiləm" satirası Sabir satiralarının tərzini uyarlıq təşkil edir:

*Mənə yastıqdı, döşəkdə, mənə yorğandı cibim,
Köməyimdə mənə, cürətə, arxamda cibim,
Böyüyüm, başbələnəm, lap belə darğamda cibim,
Bu əqidəmdə asırım, qulam, azad deyiləm,
Özünü yorma, kişi, mən düzələn-zad deyiləm.*

*Qızıqıb tez qələm axıtarma, dayan, eylə səbir.
Danışan şəxs gərəkdir ki, qulaq da asa bir,
Babama şeir qoşub Mirzə Ələkbər Sabir,
Sənə zatım ki tanışdır, deməli, yad deyiləm,
Özünü yorma, kişi, mən düzələn-zad deyiləm.*

Şairin "Səndə nə var? satirası" Sabirin məşhur "Əkinçi" satirasındakı "Öyrəşməmişəm ət-yağə dünyadə, əkinçi" misrasının motivi ilə ekvivalentlik yaradır. Mülkədarın əkinçiyə həqirənə münasibəti bu satira üçün də xarakterikdir:

*Neçə növ gündə ləziz, dadlı təamlar yeyirəm,
Yediyimdən dada bilsən qudurarsan deyirəm,
Ölü olsam da, sən öl, kastumu cüt-cüt geyirəm,
Qapıma müftə gəlir xarici, importu tavar,
A yoluğ, mənə bu vardır, de görüm, səndə nə var?*

Rüfət Zəbioğlunun yaradıcılığında kiçik-həcmli, lakonok satirik şeirlərə də rast gəlirik. Bu tipli şeirlər yığcam olsa da, mənə tutumu, tərbivəvi əhəmiyyəti və didaktik mahiyyətinə görə diqqəti cəlb edir:

*Müəllim xəbər aldı:
- Kim deyər cinas nədi?
Bir nəfər də mən tələbə
Cinasa misal dedi:*

- Cüt vurmuşuq: mən, dədəm,
O da dəmdir, mən də dəm.

Şeirir məzmunundan aydın görünür ki, şair cəmiyyətdə və ailədə itirilən ulvi hissələrə, mə-nəvi-əxlaqi dəyərlərə bir vətəndaş yanğısı ilə yanaşır. Bütün bunlar şairi dərindən düşündürür və bu problemlər onun yaradıcılığında önəmli yer tutur. Bu satirik ittihamların arxasında şairin insanları daxili saflaşmaya, mə-nəvi ucalığa doğru istiqamətləndirən harayını, çağırış nidasını görürük.

Professor Bədirxan Əhmədov yazır: "Satira-nın "yalançı bir növ kimi" qəbul olunduğu vaxtlar da olmuşdur. Satira həm də pafosdur. Bu pafos hər hansı bir əsərin süjet, kompozisiya və məzmununu təşkil edirsə, hökman onun jan-rını da müəyyənləşdirmiş olur. Satira həm də müəllifin dünyagörüşünün təzahür forması, hə-yatı dərk etmə üsul və vasitələrindən biri kimi də öz təsdiqini tapır. Satira bütün zamanların formasıdır" [2, s.32]. Doğrudan da, insan təfəkkürü nə qədər böyük təkamül yolu keçsə də, cə-miyyətdə köklü dəyişikliklər baş versə də, hələ də arxaik düşüncələrlə yaşayan və köhnə ste-reotiplərdən qurtarmayan insanlar qalmaqdadır. Buna görə də satira məhz bu günümüzün də forması kimi yaşamaqdadır. Məhz Rüfət Zəbi-oglu satiralarının aktuallığı da onun çağdaş dövrlə yaxından səsələməsindədir.

Ümumiyyətlə, Rüfət Zəbioglu satiralarının mövzu və əhatə dairəsi olduqca genişdir. İcti-mai-siyasi, sosial, ədəbi-mədəni problemlərdən başlayaraq ailə-məişət məsələlərində bir çox problemləri öz yaradıcılıq orbitinə daxil edən şair onları fikir süzgəcindən keçirir, poetik for-ma və məzmun verərək oxucuların ixtiyarına buraxır. Beləliklə də, sənətkar mühüm və həlli-ni gözləyən problemləri ictimailəşdirməyə mü-vəffəq olur. Şairin bu qəbildən olan kiçik for-malı satiralarından biri də "Əlin cibində olsun" şeiridir. Satirada mövcud cəmiyyətdə hökm sür-ən rüşvətçilik, əliyərilik kimi mənfi halların ifşası ön plana çəkilir:

Nəticə / Conclusion

Şair satirada kişinin dilindən səsləndirdiyi binin son həddə, kulminasiyaya çatmasını qar-ğış faktorunda gerçəkləşdirir. Ailə-məişət

İş istəyib, demişəm:
- Əlin cibində olsun...
Gödək sözü anlamır
Bu uzun oğlu uzun.
Gedir əli cibində,
Galir əli cibində...
Nə şapalaq yeri var
Qulağının dibində!

Tipin dilindən səsləndirilən, satira və yumo-run sintezindən yaranan bu ətrafda gözlənilən puça çıxan, pul ehtirası ilə alışıb-yanan, iş mü-qabilində rüşvət uman mənfi personajın mono-loqu yüksək sənətkarlıqla yaradılır və onun ta-mahının, nəfsinin quluna çevrildiyi açıq-aşkar görünür. Əlbəttə, sovetlər dönməndə cəmiyyətdə adı hala çevrilən bu cür problemlərin qabar-dılması və ədəbiyyata gətirilməsi sənətkardan böyük cəsarət tələb edirdi.

Şairin yaradıcılığında cəmiyyətin aparıcı və idarəedicilərdən biri olan qadınların fə-liyyəti, ailədəki rolunu əks etdirən satiralara da yer verilmişdir. Əgər Mirzə Ələkbər Sabir, Əli Nəzmi, Əli Razi və başqa mollanəsərdinçilərin yaradıcılığında qadınların hüquqsuzluğun-dan, cəmiyyətdəki fəaliyyətsizliyindən, azadlığı əlindən alınmış zəif bir məxluq olmasından söhbət açılırsa, Rüfət Zəbioglu satiralarında klassiklərin təqdimatından fərqli bir yanaşma-nın şahidi oluruq. Şairin "Müsibətnamə" şeirin-də sarkastik bir şəkildə təsvirini verdiyi qadın kişinin həyatını məhv edən, ailədə hegemon bir qüvvəyə çevrilən, "gününü göy əskiyə bükən" mənfi personaj kimi ümumiləşdirilir:

Əriyib olmuşam quru bir qafas,
Hirsənsə, qorxudan çəkmirəm nəfəs,
Gah əli iş görür dilindən əvəz,
Gah dili işləyir əli yerinə.

Səhərim savaşıdır, axşamım savaş,
Zalim arvadın əlində, qardaş,
Məna rəhmi gəlib gəbərdiyi kaş,
Verəydim "üçünü" "ili" yerinə.

fonunda qələmə alınmış satiraların əsas məqsəd və məramında bu cür neqativ halların bütövlük-də cəmiyyətdə sirayət etməməsi fikri dayanır. Bu məqsəddə də şair məsələni qlobalaşdırır və oxucuları nəticə çıxarmağa yönləndirir.

Azərbaycan ədəbiyyatının 60-cı illər ədəbi nəslinə mənsub olan Rüfət Zəbioglu XX əsr satir-

rik poeziyasında Mirzə Ələkbər Sabir və "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbinin layiqli davamçılardan biri kimi ədəbiyyat tariximizə daxil olub. Şairin orijinal dəsti-xətti, yazı manerası, yaratdı-ğı çoxsaylı satiraları çağdaş dövrdə də öz aktual-lığını və müasirliyini qoruyub saxlayır.

Ədəbiyyat / References

1. Əhmədov B. Azərbaycan satirasının inkişaf problemləri. Bakı: Elm, 2009.
2. Əlimirzəyev X. Bədii ədəbiyyatda gülüş. Ədəbiyyatşünaslığın elmi-nəzəri əsasları. Bakı: Nurlan, 2008.
3. Əsgərzadə Q. Dünya mülkünü işıqda görən sənətkar. Modern.az. <https://modern.az> > news.
4. Mir Cəlal Paşayev. Azərbaycan ədəbi məktəblər. Bakı: Ziya-Nurlan, 2004.
5. Nəbiyev B. Modern.az. <https://modern.az> > news.
6. Zəbioglu R. <http://www.3333047.az> > zebi.

Сатирическое творчество Руфата Забиоглы

Эльмира Бабаева

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: elmirababayeva0791@gmail.com

Резюме. В статье к исследованию привлечена сатирическая поэзия представителя поколения шестидесятых в азербайджанской литературе Руфата Забиоглы. Сатирический жанр, пройдя большой путь эволюции в нашей литературе, начиная с М.А.Сабира и в целом с творчества молланасреддинцев, завоевал в начале XX века совершенно новый статус. Несомненно, сатирическое творчество литературной школы «Молла Насреддин» своим необычным стилем, способом выражения, новизной формы и содержания оказало сильное влияние на последующий период сатирической поэзии и способствовало развитию сатирического жанра в нашей литературе. Среди пришедших в литературу в 60-е годы новых сил Руфат Забиоглы своим своеобразным пером и оригинальным стилем завоевал особое место в нашей сатирической поэзии. В богатом и многогранном творчестве Руфата Забиоглы, помимо лирических стихов, значительное место занимают сатирические стихи на разные темы, в которых обличаются внутренние и нравственные пороки в обществе, взяточничество, казнокрадство, алчность, корыстолюбие, честолюбие, тщеславие, несправедливость, равнодушие. В исследовании значительное место отводится анализу этих вопросов.

Помимо этого, в центре внимания статьи рассматривается влияние творчества Руфата Забиоглы на дальнейшее развитие нашей сатирической литературы и его актуальность и в нашей современности.

Ключевые слова: азербайджанская литература, Руфат Забиоглы, сатирическая поэзия 60-х годов, пародия, классическая традиция, фольклорные образцы